

Történt-e léptékváltás?

A kőbányai Pataky István Művelődési Központban működő 12. sz. Szabó Ervin Kerületi Könyvtár Budapest legnagyobb, korszerűen berendezett kerületi könyvtára. Révész Ferenc főigazgató 1975. december 17-én adta át az 1500 m² alapterületű intézményt Kőbánya közönségének. Budapest könyvtári életében új korszak kezdetének, határkönek jelezte elkészültét, és megállapította, hogy működése elé nagy várakozással tekint a főváros egész lakossága. — Az eseménnyel részletesen foglalkozott a *Könyvtáros* is, s a szakma nevében örömmel utalt a budapesti új könyvtárfejlesztési törekvések minőségi változására „Léptékváltás Budapesten is” című írásában (1976/2. sz.).

A könyvtáráruület valóban léptékváltás a régebbi, 100—300 m²-es alapterületű, telített, zsúfolt Szabó Ervin könyvtárak gyakran már elviselhetetlen szűköségével szemben. Ekkora könyvtár, különösen egy művelődési központban, országosan is elég szokatlan. Nem csoda, ha még a fővárosi tanács művelődésügyi főosztályának egyik vezető munkatársa is — meg sem várva a könyvtár természetes telítődését könyvekkel és olvasókkal — azt az elhamarkodott véleményt nyilvánította, hogy „ilyen nagy könyvtár ne épüljön, mert ilyenre nincs szükség”.

Elég egyetlen látogatás az új könyvtárban — amely ugyan még távol van attól, hogy elérje szolgáltatásainak teljességét, mert ehhez legalább öt év kell — ahhoz, hogy meggyőződjünk róla, mennyire át nem gondolt, aggályoskodó volt a megnyitás időszakában elhangzott kijelentés. Az új könyvtár mai munkája bizonyítja, hogy gyökeres változás történt életében. Levette a rá régebben jellemző kölcsönzőkönyvtári jelleget, és az „A”-típusú könyvtárak mintájára felsőfokú szolgáltatást nyújtó könyvtárrá kezd válni. Ezt követeli meg a 72 000 lakosú munkáskerületben dolgozók, szakmunkások, értelmiségiek igénye és a kerület számos általános és középiskolájának 7—8 ezres tanulótömege.

Az első kérdés, amelyre a könyvtár meglátogatásakor feleletet szerettünk volna kapni: mennyiben tudja elérni a maga elé tűzött alapvető célját, amelyet annak idején így fogalmaztak meg: „a munkásművelődés sokoldalú segítése, a politikai képzés szolgálata, az ifjúság olvasóvá nevelése”. Hozott-e változásokat az intézmény a kerület könyvtári életében? Milyen új szolgáltatásokat tud nyújtani, mit jelent ez a könyvtár a környék és a főváros könyvtári ellátása szempontjából; azaz mennyiben érvénye-

sülnek e könyvtárban Szabó Ervin elgondolásai?

Az ellátottságnak az a foka, amelyet ez az intézmény képvisel, Magyarország nagyobb városaiban már nem szokatlan, csak Budapesten. Hiszen az itteni 72 000 lakosra jutó 1500 m² könyvtári alapterülettel szemben például a 90 000 lakosú Nyíregyházán 3400 m² alapterületű a központi könyvtár. Közismert dolog, hogy az olvasók százalékos aránya és a könyvtári alapterület nagysága a legszorosabb összefüggésben van. Már csak azért is, mert a nagyobb alapterület az állomány jóval nagyobb választékának elhelyezésére nyújt lehetőséget, sőt ezt szinte kikényszeríti. Budapesten ijesztően alacsony a könyvtári alapterület (7 m² ezer lakosra), s emiatt az olvasóknak a lakosság számához viszonyított aránya az elmúlt év végén 8,2 százalék volt a vidéki 16,5 százalékos átlaggal szemben. De vidéken 24 m² könyvtári alapterület jut ezer lakosra!

Szervezeti tekintetben nem igen lehet más — például vidéki — könyvtárral összehasonlítni. A kőbányai könyvtár egy meglehetősen centralizált rendszer tagjaként élvezi a központi ellátás előnyeit (központi költségvetés, bibliográfiák, propaganda, kötészet). Az FSZEK — lehetőségeihez képest — egyre jobb gazdája hálózati egységeinek. Bibliográfiai szolgáltatásai például nemcsak Budapest könyvtárainak, hanem az ország valamennyi „A”-típusú könyvtárának munkáját segítik. A kőbányai könyvtár gyűjteményét és tevékenységét inkább lehet összevetni egy megyei könyvtárával, mint például egy átlagos budapesti kerületi könyvtárával. Minthogy Kőbányának Veszprém a „testvérvárosa”, ezzel kínálkozik az összehasonlítás. A Veszprémi Megyei Könyvtár 1160 m² alapterületű, tehát csupán nem egészen 23 százalékkal kisebb, mint a kőbányai. Közvetlenül azonban a veszprémi könyvtár csak 27 000 lakost lát el, s ez Kőbánya lakosságának mindössze 37,5 százaléka, másfelől azonban a megyei könyvtár sok olyan szolgáltatást nyújt, ami Kőbányán nincs.

Állomány és olvasók

A kőbányai könyvtár 112 000 könyv- és folyóiratkötetel rendelkezik, és 385 féle folyóiratot járát, a Veszprémi Megyei Könyvtár állománya 118 000 kötet könyv, valamint 43 000 folyóiratkötet, és e könyvtár 608 folyóiraatra fizet elő. Szembetűnő a régóta önállóan gyarapító és bizonyos fokig szükségszerűen megyei ön-

ellátásra törekvő Veszprém nagyszámú bekötött folyóirata.

Kőbányán az évi gyarapítási keret, a segélyekkel együtt kerekén 400 000 Ft volt. Veszprémbe összesen 543 000 Ft-ot költöttek beszerzésre. Ez — figyelembe véve a két könyvtár eltérő funkció-rendszerét, saját hálózatában elfoglalt helyét — arányosnak tűnik.

Erdemes egybevetnünk a két könyvtár állományának 1977. évi szak szerinti megoszlását is. (A veszprémiek állományadatait az évi jelentésből, a kőbányaiakét a Fővárosi Tanács szakfelügyeleti csoportjának 1977 nyarán készített elemző vizsgálatából vettük.)

Szakcsoportok	Az állomány megoszlása (százalékban)	
	Kőbánya	Veszprém
Társadalomtudományok	16,5	20,2
Természettudományok	6,0	5,1
Műszaki tudományok	7,9	5,7
Egyéb szakirodalom és ismeretterjesztő irodalom	20,2	23,8
Tudományos, szak- és ismeretterjesztő együtt	50,6	54,8
Szépirodalom	49,4	45,2

A táblázatból látszik, hogy a veszprémiek nem szépirodalmi állománya együttvéve lényegesen bővebb, mint a kőbányaiaké. (Megjegyzendő, hogy a veszprémi szépirodalmi állományrészből beleszámítottuk a 9,9 százalékot kitevő gyermekirodalmat is.)

A tudományágak arányainak különbségét annyi tényező magyarázza, hogy erre nem térünk ki. Az minden esetre megállapítható, hogy a kőbányai könyvtár a Szabó Ervin hálózaton belül az első a szakirodalommal való ellátottság terén, ugyanis 1974 óta tervszerűen készült arra, hogy új feladatainak ellátásához megfelelő állományt szerezzen be. Bizonyítja ezt például a kézikönyvtári állomány mind minőségi, mind mennyiségi szempontból történt nagyarányú fejlesztése: 1971-ben az állománynak 3,74, 1976-ban pedig 9,84 százalékát alkották a kézikönyvtári művek.

Hogyan viszonylik ez a csaknem 10 százalékos kitevő (azóta már ennél is magasabb arányt képviselő) kézikönyvtári állomány a Veszprémi Megyei Könyvtár hasonló jellegű műveihez mennyiségileg és minőségileg? Elvégeztünk egy érdekes felmérést a *Magyar nyelvű kézikönyvek a közművelődési könyvtárakban* c., Bényei Miklós szerkesztésében megjelent munka segítségével. Természetesen a

bibliográfiában szereplő több mint 3000 mű összehasonlítását nem végezhettük el, ezt csupán 100, félig-meddig találmokra kiválasztott könyvre korlátoztuk.

(A 0-ás szakból több művet, összesen 37-et, a többi szakból mechanikusan minden ötvenediket jelöltük ki.)

Az eredmény azt bizonyítja, hogy a kézikönyvek tekintetében a több évtizede önálló gyarapítást végző megyei könyvtár előnyben van. Ugyanis az említett kiadványban szereplő 37, a 0-jelzésű szakba tartozó műből Veszprémbe valamennyi megvan, Kőbányán viszont 11 hiányzik. A hiányzó kötetek többsége olyan, hogy szükséges volna könyvtári jelenlétük, de mivel régebben adták ki őket, beszerzésük szinte lehetetlen. Ilyenek például: *Szentmihályi—Vértesy*: Útmutató a tudományos munka magyar és nemzetközi irodalmához (1963); *Gulyás*: A bibliográfia kézikönyve (1941—1942); A Könyvtáros tíz éves mutatója (1963); Könyvtári Minerva (1965) stb.

Az 1-től 9-ig terjedő szakokból kiválasztott 63 műből már a veszprémieknél is találtunk néhány hiányzót, összesen 8-at. A kőbányai könyvtár hiánya 21. Többségük régi kiadású munka. Veszprémbe például megvan a „Nagy Iván” (a Magyarország családai címekkel és nemzedékrendi táblázatokkal c. genealógiai, azaz származástani alapmű — *A szerk.*), Kőbányán nincs. Más, kevésbé lényeges könyvek hiányát Kőbánya tekintetében kellően magyarázza különleges jellegük és az a körülmény, hogy a központból könnyen átkérhető, megint más esetben a beszerezhetőség nehézségeire vezethető vissza, hogy egy-egy kézikönyv nem került be az állományba (például nem hivatásos kiadóknál jelent meg, nem a könyvkereskedlem terjesztette stb.). A viszonylag nagymérvű hiány ellenére a kőbányai könyvtár kézikönyvtári állománya gazdag és jól használható. Felmérésünk is azt bizonyítja, hogy az utóbbi években kapható legfontosabb munkák a könyvtárosok és olvasók rendelkezésére állnak. A kézikönyvek rendszeres deziderálása, beszerzési hiányjegyzékben való szerepeltetése is biztosíték a további fejlődésre. (A felmérésünk alapját képező Bényei-féle összeállítás egyúttal dezideráta-jegyzékként is használható!)

A kőbányai könyvtár avatásakor a hálózati központ igazgatója 1976 végére 7000—7500 olvasó beiratkozását jósolta. A fejlődés ezt a várakozást is fölülmúlta: az olvasók száma 1974-ben 5790 volt, ma 9407, ez több mint 60 százalékos emelkedés! (Budapestben 1974-ben a lakosok 8,7, 1977-ben már csak 8,2 százaléka volt olvasó, ami fél százalékos csökkenést jelent, szemben a kőbányai óriási emel-

kedéssel!) Ha e számból levonjuk azt a 224 olvasót, aki a kerülethez közel eső községekből iratkozott be a könyvtárba (Vecsés, Kistarcsa stb.), a kép még akkor is mutatja, hogy Budapesten igen nagy olvasói tartalékok vannak. A kerület lakosságának máris több mint 12 százaléka olvasó, a fővárosi 8,2 százalékos átlaggal szemben.

Az igazi érdekességek azonban a számok mögött vannak. A túlterhelt és tiltott kerületi könyvtárakban — minden erőfeszítés ellenére — a gyerekek, a 14 és 18 év közötti tanulóifjúság és a 60 éven felüliek (nyugdíjasok) nagy száma volt a jellemző. Ezzel szemben a Pataky téri könyvtárban igen erősen emelkedett az ún. aktív korosztályokhoz tartozó, 15—49 éves olvasók száma. Új olvasórétegek kaptak rá a könyvtárra, például azok a dolgozók, akik a tanulási, továbbképzési szükségleteikhez keresnek irodalmat. A forgalom aránya ennek megfelelően átalakult. Amíg Budapesten a szépirodalom forgalma átlagosan a 60 százalék felett, a szakirodalom forgalma pedig a 40 százalék alatt volt, ebben a könyvtárban a szakirodalom forgalma 51, a szépirodalomé pedig 49 százalékos! (E tekintetben töltesz Veszprémen, ahol a szakirodalom forgalma 45 százalék.)

Mint hogy a könyvtárban a szakkönyvek forgalma a nagyobb, ennek megfelelően az egy olvasóra jutó forgalom is jóval kisebb a réginnél. Ma évi 25,2 kötetes forgalom jut egy olvasóra, s ez lényegesen egészségesebb arány a budapesti átlagnál, amely 31,5 kötet. (Veszprémben 22,6 kötet ugyanezen időszakban.)

Az évi 252 ezer kölcsönzött kötet Budapest főleg kölcsönzésre berendezett könyvtárai között nem feltűnő (a XI. kerületben például a kölcsönzési szám ennek több mint kétszerese), a helybenolvasók száma azonban igen figyelemreméltó: kereken 42 ezer, s ennek jelentőségét az is emeli, hogy az olvasóteremben csaknem kizárólag szakirodalmat olvasnak. A napi látogatók átlaga 60, nem számítva a gyerekrészlegben és a klubövezetben folyó helybenolvasást. A vizsgák időszakában az olvasótermet látogatók száma a 80-at is meghaladja. A látogatók többsége munkás, aki szervezett iskolai oktatásban vesz részt, de a középiskolai tanulók száma is jelentékeny. (Az olvasóteremben számos egyetemi és főiskolai jegyzetet tárolnak. Ezek kölcsönzésre is igény volna.)

A könyvtár napi látogatóinak száma 531, ez a magas szám a megyei könyvtárakéra emlékeztet (Veszprémben például 4—500), az olvasók mégis úgy oszlanak meg a könyvtár különböző részeiben, hogy nem keltik a zsúfoltság érzetét. 200 olvasó egyidejű jelenlétekor szinte üresnek tűnik a könyvtár.

Kádár János látogatása a könyvtárban 1976-ban (MTI Fotó — Szebellédy Géza felvétele)

Személyzet

A régi könyvtár dolgozóinak létszáma 10 volt, a mái 29 *főfoglalkozású és 5 négyórás*. A könyvtár régi, a lakosság körében népszerű vezetője, *Bacsza Andrásné* hathatós segítséget kapott a központi könyvtártól, mindenekelőtt a hálózati munkát irányító osztálytól, ahonnan az áttelepüléshez hasznos tanácsokat, s — ez ugyancsak nem közömbös — lelkes, kitűnő munkatársakat kapott és rátermett helyettesít *Tverdotá Miklósné* személyében, aki sokat vállalt át a vezető gondjaiból, a könyvtár arculatának átforgalmazásában. Azért adunk a személyzeti kérdésnek ilyen hangsúlyt, mert az FSZEK kerületi könyvtáraiban a könyvtárosok szakmai rétegződése, differenciálódása csak az utolsó években kezdődött (a feldolgozó és tájékoztató könyvtáros szerepének elkülönülése a kölcsönző könyvtárosokétól). Ez a könyvtár most a magasabb szervezeti formába történő átalakulás nehéz korszakát éli át.

A 18 könyvtáros közül — ide sorolva a vezetőt és helyettesét is — az olvasószolgálatban nyolcan (részben könyvtáros, részben pedagógus szakképzettségűek; hat szaktájékoztató, két általános tájékoztató) tevékenykednek, továbbá két zenei könyvtáros, két feldolgozó, három gyermekkönyvtáros, valamint egy fiókkönyvtáros. (Az állománygyarapítás és a szakozás munkájában a szaktájékoztatók szakjuk szerint vesznek részt.) A könyvtár többi — 11 — dolgozója részben a ke-

zelo személyzethez (hat kölcsönző, két raktárkezelő, egy könyvkötő), részben a takarítószemélyzethez tartozik (két főfoglalkozású takarító). Az öt részfoglalkozású dolgozó közül egy fiókkönyvtárosi, egy raktárkezelői, három pedig takarítói munkakört tölt be. A rétegződés tehát nemcsak szakok szerint történik, hanem a munka minősége szerint is. Az adminisztratív munkát a kezelőszemélyzet végzi.

A veszprémi könyvtárnak 43 főfoglalkozású dolgozója van, őket azonban erősen terheli a hálózati és a gazdasági feladatok is. (A három gazdasági ügyintézőn kívül 2 sokszorosító, 6 könyvkötő, 1 gépkocsivezető és egy gondnok is van; viszont tájékoztató csupán négy, zenei könyvtáros pedig csak egy. A módszertani osztályon 7 főfoglalkozású könyvtáros dolgozik.) A kőbányai könyvtárnak csaknem minden tagja közvetlen könyvtári munkát végez, tehát teljesítménye így sokkal hatékonyabb, mint egy átlagos megyei könyvtár személyzetéé, amelynek számos egyéb feladatot is el kell látnia.

Tájékoztatás

Kőbányán a magasabb szintű igények a gyűjtemény kialakítása mellett leginkább a tájékoztatás megszervezésében jelentkeztek. A két műszakban dolgozó könyvtárnak 8 tájékoztatója van. Két általános (olvasótermi) és két-két szaktájékoztató, akik a társadalomtudományokkal, a természet- és az alkalmazott tudományokkal, valamint a művészettel és az irodalommal kapcsolatos tájékoztatást végzik. A szaktájékoztatók a kölcsönzőhelyiség megfelelő pontjain (ahol az adott szakirodalom található) helyezkednek el: általában nem kötődnek egy asztalhoz, hanem a szabadpolcos tér megfelelő irodalomcsoportja mellett a helyszínen adnak tájékoztatást. Úgy látszik, mintha a könyvtár azon igyekezetében, hogy emelje a szaktájékoztatás színvonalát, másik végletbe esnek. Itt „eltűnt” a kerületi könyvtárak legismertebb, népszerű könyvtárosa, a szépirodalmat ajánló tanácsadó könyvtáros, akihez a kezdő, tájékoztatlan olvasók bizalommal fordulhatnak. Ha jön egy tájékoztatlan, kezdő olvasó, nem mindig tudják a kellő felvilágosítással ellátni. Rendszerint valamelyik kölcsönzési technikus bevezeti a könyvkiválasztó térbe, és átadja az egyik szaktájékoztatónak, aki végigvezeti a könyvtáron. Aki határozott igényrel jönnek, azok kérdeznek, a kezdő olvasó azonban nemegyszer tanácstalanul kóvályog a könyvtárban. Az általános tájékoztatók az emeleten helyezkednek el, és minthogy az ide jövő olvasók többnyire szakirodalmat keresnek helybeni olvasás-

ra, az általános tájékoztatók esetleg megismétlik a szaktájékoztatók valamelyikének munkáját. Ez a megoldás nem látszik egészen szerencsésnek, és nyilvánvalóan az új utak keresésének időszakát jelzi. Helyesebb volna talán az általános tájékoztatókat, mint olvasói tanácsadókat, a földszintre helyezni, s a szaktájékoztatót az olvasóterem azon részébe vinni, ahol a szakkönyvek és a szakközlönyvek vannak, s ide telepíteni a megfelelő katalógusokat is.

A szaktájékoztatóknak a tájékoztatás ellátása mellett bizonyos fokú állománygondozási szerepük is van; figyelik az olvasói kéréseket, az Új Könyveket, a Magyar Nemzeti Bibliográfiát és az állománygyarapításhoz szükséges bibliográfiákat, dezideráta-kartotékat állítanak össze, szakterületükön szakozást is végeznek, s a csoportképzés rendszere szerint átdolgozzák a könyvtár régi katalógusait. A szaktájékoztatók egyik legfontosabb feladata a könyvtár által szervezett szakelőadások előkészítése, ezekhez témajegyzékek és kisbibliográfiák összeállítása. A szaktájékoztatók megjelenése a könyvtárban a vertikális munkaszervezet csíráit rejti magában. A könyvtárnak meglehetősen fejlett katalógusrendszere van: 18 féle katalógussal rendelkezik a gyermekrészleg katalógusain kívül. A könyvtári — és külön a segédkönyvtári — állomány szerzői betűrendes és szakkatalógusain kívül analitikus irodalmi és társadalomtudományi katalógus, műszaki és természettudományi tárgyszó-katalógus készül, és külön kartoték a referenzkérdésekről.

Zenei részleg

A könyvtár nagyon látogatott, igen élénk forgalmú részlege. Kihasználatlaga a lehető legnagyobb. Egy kicsit az egész könyvtárat jellemzi, hogy minden munkaterületének vannak megszállottjai, ez ráillik a zenei részlegre is. A részleg két munkatársa között szerencsés a munkamegosztás is. A könyvtári munkában járatosabb *Kováts Sándorné* csaknem teljes egészében a rohamosan növekvő zenei (különösen a hanglemez) állomány fel-dolgozását végzi, a zeneiskolát végzett *Hegedűs Kálmán* pedig a tájékoztató, az olvasószolgálati és a propagandafeladatok látja el.

A zenei részleg tulajdonképpen még kialakulóban van. Katalógusa egyelőre szerzői, amelyben az egyes szerzők munkáinak címléírásai műfajok szerint sorakoznak egymás után. Helyisége 30 m² alapterületű, akusztikailag zárt szoba, ahol csoportosan, az olvasói tér zavarása nélkül lehet zenét hallgatni. Itt működik a könyvtár és a művelődési központ ze-

nei klubja is. Az egyéni zenehallgatás az olvasói övezet 5 asztalánál 4 csatornán történik. A hanglemezellomány eléri a 2000-et, az évi beszerzés 500 lemez. A művek túlnyomó része komolyzenei felvétel, továbbá 118 értékesebb dzsessz- és bít-, valamint 102 irodalmi és 71 nyelvlecke-lemez is található az állományban. A magnót főképpen különféle előadások zenei anyagának összeállításához használják. (A tekercsek száma kb. 100.)

A hanglemezek mellett partitúrákat, egyéb kottákat és zenei kézikönyveket is gyűjtenek. Lassan a „fonotékából” igazi részleg lesz. Sajnos, a hely rendkívül szűkös, de szerencsére a flexibilis, változtatható térben megvan a továbbterjeszkedés lehetősége.

A zenei könyvtárosok sokat panaszkodtak a készülékek romlására. Újabbán igen nagy segítség a budapesti zenei részleg számára, hogy a központi könyvtár hálózati és módszertani osztálya átvállalta a készülékek műszaki gondozását. E célból hálózati műszaki szakembert alkalmazott, s azóta lényegesen csökkentek a műszaki panaszok.

A nagy érdeklődés miatt kedden és csütörtökön délután nincs zenehallgatás, csak nyelvtanulás. Ez azonban nem megoldás, mivel az igények mind a zenehallgatásra, mind a nyelvtanulásra oly nagyok, hogy nem elég a rendelkezésre álló négy csatorna. (A 4 lemezjátszón, a 3 szalagos és az egy kazettás magnón kívül hordozható lemezjátszóra és magnóra is szükség volna, és több lemezjátszó beállításával a csatornák számát is fel kellene emelni.)

A száraz leírásból nem tűnik ki az a színes és sokrétű munka, amit a zenei részleg máris végez. Minden hónap első hétfőjén tartja összejövetelét a zenei klub; foglalkozásait a X. kerületi zeneiskola tanárainak részvételével tartják meg. (Az iskola a könyvtárral együttműködési szerződést kötött.) A művelődési központban hangversenyeket rendeznek, amelyeken hangszeren jól játszó amatőrök — olvasók — is szerepelnek.

A zenei klub nemcsak a közös zenehallgatást teszi lehetővé, hanem a tagok a kottaolvasásban is gyakorlatot szerezhetnek. Jó néhány klubtag ma már úgy olvassa a kottát, mint régebben a könyveket. Így megteremtődnek annak a feltételei is, hogy a kezükben partitúrával hallgassanak zenét. A művelődési programokban hangszembemutatók és hangszertörténeti előadások is szerepelnek. (Ezeken azok vesznek részt, akik már a zenei részlegben, a klubban és a zenetanárok rendezvényein, zenei vetélkedőkön eleve rendszeres és alapos tájékozottságot szereztek.)

A zenei részleg munkája az iskolai rendezvényekhez is kapcsolódik. A Var-

ga Katalin Ruhaipari Szakközépiskola divattörténeti bemutatójára például zenei aláfestésnek a lovagkortól napjainkig terjedő történelmi korszakok jellemző zenéjét állították össze igen igényesen. A kőbányai könyvtár zenei részlege ajánló jegyzékeit — a többi Szabó Ervin könyvtárban való felhasználásra — a hálózati és módszertani osztály rendelkezésére bocsátja.

Vizuális és komplex eszközök

Bár a könyvtár szolgáltatásait tekintve még a kiforrás jeleit mutatja, van olyan munkaterülete, amely már ma is országosan példamutató. A legtöbb könyvtárunkban legfeljebb csak próbálgatják a vizuális eszközök használatát — hacsak a gyermekkönyvtárakban elhelyezett diatekercseket nem számítjuk —, ez a könyvtár viszont már ma több mint 4000 diapozitív-lemezzel rendelkezik; ezek kis részét a könyvtárban készítették, túlnyomó többségüket a Tanérti szakboltjában és a Diaboltban szereztek be. A gyűjtemény 1575 képzőművészeti, 1272 természettudományos, 775 irodalmi és 510 földrajzi felvételtől áll: a sorozatok betűrendes katalógusa mellett egy szakrendi katalógusa is van, amely a felvételeket egyedileg tárja fel, az ETO rendjében. Az olvasók egyelőre asztali nézőke segítségével használják a diákat, de a könyvtár diái a művelődési központ szakköröknek, előadóknak és az iskoláknak is igen fontos szemléltető eszközei. Varázsuk feltártságukban van. Önmagában még nem különösen érdekes az, ha például az Ufizi Képtár vagy az Ermitázs műkincseit be lehet mutatni; sokkal érdekesebb egy-egy művésznak vagy korszaknak a bemutatása. Ez az oka, hogy még azok az iskolák is a könyvtárhoz fordulnak, ahol található ugyan diák, de ezek a rendszeres feltárás nélkül nem fejlődtek gyűjteménnyé. A diákat az iskolák rajztanításhoz, műelemzéshez, a történelem, a természettudomány oktatásához, földrajzhoz stb. használják fel. Amíg régebben a könyvtár kínálkozott fel az iskoláknak, s nemegyszer kényszeredetten fogadták szolgáltatásait, a helyzet most teljesen megfordult. (Súlyos szemléleti hibára utal az a gyakorlat, hogy például a kabinetrendszerben működő iskolák nemcsak a készülékeket, hanem az eszközöket — media — is a kabinetben hibáztatják, ezáltal elzárják őket a szélesebb körű, sokoldalú használattól, s így ezek pusztán a tanár demonstrációs eszközei maradnak.)

A könyvtár propagandamunkájából felesleges lenne mindazt felsorolni, ami könyvtárainkban már általánosam ismert és alkalmazott. (357 rendezvény 11 000

résztevővel, 126 kiállítás stb.) Itt csak arról szeretnénk szólni, amit általában nemigen látni a könyvtárakban. Különösen Bíró Ferenc diatár-vezető és Hegedüs Kálmán zenei könyvtáros vállalkozásáról érdemes szólni: előadás-szövegek verses részeit diaképekkel szemléltetik, és egyben odaillő zenével festik alá. Ezek különösen iskolai órákon és ünnepi rendezvényeken hasznosíthatók. Így például a László gimnázium magyar óráihoz kapcsolódva a könyvtár az éppen tárgyalt irodalmi korszak zenei és képzőművészeti kultúráját is bemutatja. Ilyen komplex műsorokat — forgatókönyveket — kér a KISZ és jó néhány szocialista brigád is. A Leővey Klára szakközépiskola számára készült például *A romantika a festészetben és a zenében*, a gimnáziumok harmadik osztálya számára pedig *A világ teteje: Tibet* című összeállítás, amelyben Tibet földrajzán kívül annak zenéjét, képzőművészetét is bemutatták. A könyvtárnak számos kész forgatókönyve van, amelyet a hozzátartozó magnótekerccsekkel és dialemezekkel együtt kölcsönad. A könyvtárban tartott szakköri foglalkozásokat rendszerint a szakkörvezető, iskolai szakkör esetében pedig a szaktanár tartja, és a könyvtár az említett módon illusztrálja. (A könyvtár ilyen tevékenysége a jövő iskolai könyvtárai számára is mintául szolgálhat.)

Egyoldalúság volna, ha például az iskoláknak nyújtott segítség csupán a zenei, illetve képzőművészeti rendezvények illusztrálására szorítkoznék. A könyvtárnak van két ifjúsági felelőse, akik a könyvtárlátogatásokat, valamint az iskolák és a könyvtár közös foglalkozásait szervezik. Például a Pataky István Híradástechnikai Szakközépiskola könyvtári foglalkozását úgy készítik elő, hogy az érdeklődés a könyvtár híradástechnikai anyagára irányuljon. Így a látogatók figyelmét nem csupán „általában” irányítják a könyvtárra, hanem felkeltik érdeklődésüket szakirodalmi anyaga iránt is. Az Ihsász Dániel Közlekedésgépészeti Szakközépiskola például műszaki szakfolyóiratok ismertetését kérte a könyvtártól.

A *gyermekrészlegről* csak röviden szeretnénk szólni. 2826 olvasója van, számuk a múlt évben 427-fel nőtt. (A kerület általános iskolásainak 38 százaléka olvasójuk.) A kerület koránt sincs még kellőképpen ellátva gyermekkönyvtárral, mert például a távolabbi iskolákból a tanulóknak csak 6—7 százaléka keresi fel a könyvtárt. A kölcsönzött kötetek száma 43 978, a fiókokéval együtt 58 115. Amellett, hogy a gyermekkönyvtárban szakköri és klubfoglalkozásokat tartanak, egyre több tanuló keresi fel a könyvtárat azért, hogy az iskolai feladat megoldásához könyvtári segítséget vegyen igénybe. A

részleg munkatársai az iskolai könyvtáraknak közvetlen segítséget nyújtanak: eddig 10 általános iskolában rendezték a könyvtári állományt.

Együttműködés a művelődési központtal

Noha a könyvtár — mint általában a legtöbb tanácskönyvtár — szervezeti szempontból nem tartozik a művelődési központhoz, a művelődési központtal jó együttműködést alakított ki. (A könyvtár a művelődési központ termeiben tartja nagyobb rendezvényeit, közös rendezvényeik is vannak — például ünnepi könyvhét, szavalóversenyek stb. —, s egymás rendezvényeit népszerűsítik.)

Új vonás együttműködésükben az, hogy a könyvtár közvetlen kapcsolatot tart fenn a művelődési központ szakköreivel, sőt bizonyos szakköri foglalkozásokat rendszeresen a könyvtárban tartanak, illetve a könyvtár segédanyagokat ad át a művelődési központ foglalkozásaira. Ez már jövőbe mutató új együttműködési lehetőségeket jelez. Az együttműködést sok esetben az nehezíti meg, hogy a művelődési központ szinte teljes tevékenysége — a kezdeti szakaszban — igen gyakran pillanatnyi ötletekre épült, és ezekhez elég nehéz alkalmazkodni. Mindenesetre a könyvtár, amely természeténél fogva igen nehezen tud bizonyos konzervatív vonásokat levetkőzni, nem kis mértékben a művelődési központ munkatípusának hatására merészebben használ új eszközöket és módszereket.

A könyvtár nyitvatartási ideje heti 49 óra. (Veszprémben 56 óra!) A Szabó Ervin kerületi könyvtárakban mindennap változó, nehezen észben tartható nyitvatartási idő itt már bizonyos foki rendeződött. Hétfőn, kedden, csütörtökön és pénteken 10-től 19 óráig, szerdán 15-től 19 óráig, szombaton 13-tól 18 óráig tart nyitva. Vasárnap pedig 9-től 13 óráig.

Hanglezemre 80 000, folyóíratra 30 000 forintot költ a kőbányai könyvtár. (Veszprém hanglezemre csak 24 000 Ft-ot adott ki.) Veszprém a vasárnap kivételével de. 11-től 20 óráig tart nyitva, de klubvezete minden időben már reggel 8-tól este 8-ig az olvasók rendelkezésére áll, vasárnap délelőtt is.

A cikk elején említettük, hogy vannak olyan hangok, amelyek a könyvtár mai alapterületét nagynak tartják. Az elmondottak jelzik, hogy a könyvtárnak előbb-utóbb — legalább részben — meg kell valósítania a szakrészleges tagolást. Ha a könyvtár látogatottsága és szakirodalmi igénybevétele a mostani ütemben növekszik, a könyvtárat nemcsak nagynak nem

lehet nevezni, de nemsokára helyszükével is kell számolnia.

A kerületben most folynak a nagy építkezések, s ezek befejeztével a lakosság száma néhány éven belül 100 000 fölé emelkedik. Ha csak a mai országos olvasói átlagot számítjuk, legalább 15 000 olvasót kell a kerületben könyvtári szolgáltatásokkal ellátni. Ekkora tömeg fogadására a Pataky István téri könyvtár már nem igen vállalkozhat, ha csak nem akar igényességéről lemondani. A legszerényebb magyar norma (1000 lakosra 36 m²) alkalmazásával 3600 m² könyvtári alapterületre volna szüksége a kerületnek. A korszerű ellátás megoldását a jelek szerint nem a könyvtár bővítése, ha-

nem három, 6—700 m² alapterületű fiókkönyvtár építése jelenti. Ez nem valami „könyvtárosi mohóság”, hanem az ország mai állapotának megfelelő valóság (1000 lakosra Szombathelyen 47, Kaposvárott 46, Egerben 49, Miskolcon 42, Győrben 47, Nyíregyházán 51, Dunaujvárosban 69 négyzetméter könyvtári alapterület jut).

A legfőbb tanulság, hogy bármennyire örülünk is annak, hogy Budapesten megtörtént a léptékváltás, és hogy van már Budapestnek legalább egy kerülete, ahol a 8,2 százalékosra zsugorodott olvasói átlag helyett már a 12 százalékot is meghaladót találunk, a mai országos színvonal eléréséhez még így is, itt is igen sok a tennivaló.

Bereczky László—Sallai István

Mozgókönyvtár — de csak újat

Az első vidéki mozgókönyvtár négy éve

1974. április 8-án első alkalommal kölcsönözhettek az olvasók a Pécsi Városi Könyvtár mozgókönyvtárának állományából. Az ország második, Pécs és a vidék első bibliobusza indult el nehézségekkel alaposan „kikövezett” újtárra ezen a napon. Részletes ismertetést, leírást a könyvtárbusz elkészítéséről, munkájának kezdetéről a Könyvtáros 1974/6. és 1975/2. számában olvashattunk. Néhány adat ezekből a cikkekből:

1974. április 2-án a 12. sz. Volán Vállalat átadta a Pécsi Városi könyvtárnak ajándékként, egy Ikarus 620-as járműből átalakított bibliobuszt. Mint Gerő Gyula írta a Könyvtáros 1974/6. számában: „... az ország egyik leggyorsabban elkészített könyvtári létesítménye [kiemelés G. GY.-től] született meg Pécsen. Az alig öthónapos építési idő azonban nem kelti a kapkodó munka, a hevenyészett megoldások látszatát. A ... bibliobusz külsőre teljesen újnak tűnik a szemlélő előtt, s berendezése is elegáns.” Értéke az átadás időpontjában 450 ezer forint volt. 2300 kötetet lehet benne elhelyezni. A polcok kiszerezhetők, két oldalon a busz hosszengelyére merőlegesen helyezkednek el, közöttük azonban jó a közlekedési lehetőség. Rádió és magnetofon használható benne, fűtése, világítása 220 V-os váltakozó/áramú hálózatról működtethető.

Indításkor hét kölcsönzőhelyen állt meg. 1975-ben két új megállót alakítottak ki. Azóta ez a kilenc kölcsönzőhely nem változott.

Milyen eredményekről számolhatunk

be, áttekintve a busz négyéves működését?

Kitűnő kezdet után visszaesés

Kellemes meglepetést szereztek a kezdeti időszak adatai: 1974. szeptember 30-án, féléves működés után már 738 olvasója volt a mozgókönyvtárnak. Ez szép eredmény, azt lehetne himni, hogy az olvasók száma a továbbiakban is ilyen gyorsan nőtt. Az 1974. december 31-i adatból azonban már látszik, hogy megtorpant a fejlődés: az utolsó negyedévben mindössze 125 fővel — csak 863-ra — növekedett az olvasótábor (év végére 1000 olvasót terveztek). Azután 1975-től kezdve — nem lehet rá jobb szót találni — látványos zuhanás következett az olvasók számában: 1977-ben egész évben félannyian sem — csupán 325-en — iratkoztak be, mint 1974. április 8-tól 1974. szeptember 30-ig.

Az adatokból kiderül az is, hogy kezdetben a fiatal olvasók többségben voltak, később megfordult az arányuk.

A busz elsődleges feladata a peremrészek munkásolvasóinak ellátása lett volna, azonban az olvasók számával együtt csökkent a munkásolvasók száma is, s az arányuk sem volt megfelelő, 1977 végén az összes beiratkozottak mindössze 22 százalékát alkották.

A látogatók száma két évig még emelkedett, azután alaposan csökkent, akárcsak az olvasóké: 1977-ben még az 1974 első félévi eredményt sem éri el. (1974